

Vastaanotto toiminnan asiakkaille maksettavat tuet**Vastaanottoraha**

Vastaanottoraha on yksi vastaanottolain mukaisista vastaanottopalveluista, joilla turvataan kansainvälistä suojelua hakevan, tilapäistä suojelua saavan sekä vailla kotikuntaa olevan ihmiskaupan uhrin oikeus perustuslain 19 §:ssä tarkoitettuun välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. EU-tasolla vastaanottopalveluiden vähimmäisvaatimukset asettaa vastaanottodirektiivi (2013/33/EU). Vastaanottorahan määrä ei voi erota merkittävästi toimeentulotuen määrästä ja sen suuruus tulee olla riittävän korkea turvatakseen perustuslain mukaisesti ihmisarvoisen elämän edellytysten vähimmäistason.

Vastaanottolaissa säädetään vastaanottorahan ja käyttörahan suuruudesta euromääräisesti. Vastaanottorahaa hakevan ja hänen perheensä tulot ja varat otetaan huomioon vastaanottorahaa myönnettäessä toimeentulotuesta annetussa laissa (1412/1997) säädetyllä tavalla.

Vastaanottolain mukaan vastaanotto- ja käyttörahan määrää tarkistetaan siten kuin kansaneläkeindeksistä annetussa laissa (456/2001) säädetään. Vastaanottoraha on siis kansaneläkeindeksiin sidottu etuus, joka tarkistetaan kunkin vuoden alusta sovittavan kansaneläkeindeksin pisteluvun mukaisesti.

Vastaanottorahan määrä on yksinasuvalle ja yksinhuoltajalle 348,50 euroa / kk vuonna 2023. Mikäli vastaanottokeskuksessa tarjotaan ateriat, on etuuden määrä 102,15 euro / kk / hlö (Taulukko 2). Vastaanottorahan suuruus asetettiin vuonna 2011 voimaan tulleessa vastaanottolaissa 70 prosenttiin toimeentulotuen perusosasta. Tällä hetkellä vastaanottorahan määrä on noin 60 prosenttia toimeentulotuen perusosasta.

Taulukko 2. Vastaanotto- ja käyttöraha 2023**Vastaanottoraha**

	Ei tarjottuja aterioita / kk	Ateriat vastaanottokeskuksessa / kk
Yksinasuva ja yksinhuoltaja	348,50 euroa	102,15 euroa
Muut yli 18-vuotiaat	294,42 euroa	84,12 euroa
Perheensä kanssa asuva lapsi	222,32 euroa	66,10 euroa

Ilman huoltajaa olevan alaikäisen käyttöraha

	Täysi ylläpito alaikäisyksikössä / kk
Alle 16-vuotias	30,04 euroa
16–17-vuotias	54,08 euroa

Pyydetty selvitys vastaanotto- ja käyttörahan alentamisen vaikutuksista (täydennetty 7.5.2023)

Vuoden 2023 talousarviossa vastaanottorahaa koskevan määrärahan arvioitu käyttö on 81,958 milj. euroa. Vastaanottorahan laskeminen 10 prosentilla tarkoittaisi 8,2 milj. euron vähennystä määrärahan arvioituun käyttöön ja vastaavasti 20 prosentin lasku 16,4 milj. euron vähennystä vuoden 2023 tasoon verrattuna. Vuoden 2023 taso on kuitenkin ukrainalaisten tilapäistä suojelua saavien vuoksi poikkeuksellisen suuri. Jos vertailukohtana käytetään **momentin tasoa vuodesta 2026 alkaen**, jolloin tilapäisen suojelun vaikutusta ei ole ja koko momentin määrärahan käyttöarvio on 19,3 milj. euroa, **vastaanottorahan alentaminen 10% vähentäisi määrärahan käyttöä noin 1,8 milj. euroa ja 20 % noin 3,6 milj. euroa** vuodessa. Täydentävä vastaanottoraha kattaa tarveharkintaiset erityiset menot, kuten pakolliset terveyteen tai lastensyntymään liittyvät hankinnat, joten nämä on jätetty vähennysten ulkopuolelle.

Vastaanottorahan kategorinen laskeminen nykytasosta voi kuitenkin osoittautua ongelmalliseksi. Perustuslain edellyttämän ihmisarvoisen elämän edellytysten vähimmäistason turvaamisen lisäksi EU:n vastaanottodirektiivi edellyttää, että jäsenvaltio tarjoaa aineelliset vastaanotto-olosuhteet rahallisena etuutena tai maksukuponkeina ja **niiden määrä on vahvistettava tasolle, jonka asianomainen jäsenvaltio on lainsäädännössä tai käytännössä vahvistanut kansalaistensa riittävän elintason varmistamiseksi**. Jäsenvaltiot voivat kuitenkin tarjota hakijoille epäedullisempaa kohtelua kuin omille kansalaisille, etenkin jos aineellista tukea tarjotaan osittain luontoissuorituksena tai jos kyseinen omiin kansalaisiin sovellettu taso tarjoaisi hakijoille tässä direktiivissä säädettyä korkeamman elintason.

Vastaanottorahan suuruus asetettiin vuonna 2011 voimaan tulleessa vastaanottolaissa 70 prosenttiin toimeentulotuen perusosasta sillä perusteella, että turvapaikanhakijat saavat vastaanottokeskuksissa asuessaan joitakin luontoissuorituksia, esim. siivousvälineitä. Tällä hetkellä vastaanottorahan määrä on toimeentulotuen perusosaan tehtyjen korotusten vuoksi kuitenkin enää noin 60 prosenttia toimeentulotuen tasosta, eikä luontoissuoritusten voida katsoa kattavan eroa toimeentulotuen perusosan tasoon. Samanaikaisesti vastaanottotoiminta on pitkälti muuttunut laitospohjaisesta asumisesta asuntopohjaiseksi, mikä vuoksi laitoksen tarjoamat luontoissuoritukset eivät nekään enää ole samalla tavalla hakijoiden saatavilla kuin vastaanottolaki ja vastaanottorahan tasoa säädettyä.

Vastaanottokeskuksista on yhä enenevässä määrin viestitty, että vastaanottoraha riittää huonosti kattamaan hakijoiden välttämättömät tarpeet – etenkin tilapäistä suojelua saavat ovat olleet ruokajonojen asiakkaina ja yksityisten kansalaisten avun tarpeessa – ja asia on herättänyt mediahuomiota. Asiasta on lähestytty eri tahoilta myös SM:n virkakuntaa ja poliittista johtoa.

Keinot vastaanottorahan alentamiseksi

- 1) Tukea annettaisiin pääosin hyödykkeinä. Tämä vaihtoehto tulisi nykymallia kalliimmaksi, lisäisi vastaanottokeskusten työtä ja olisi helpompaa mallissa, jossa kaikki hakijat asuisivat vastaanottokeskuksissa. Edellyttää vastaanottolain muutosta ja sitä olisi pohdittava myös perustuslain ja EU:n vastaanottodirektiivin näkökulmasta. Vastaanottorahan tarkoituksena on myös

edistää hakijoiden itsenäistä selviytymistä, ja siksi tuen antaminen pääosin hyödykkeinä passivoisi ihmisiä ja voisi vaikeuttaa sopeutumista vastaanotto-olosuhteisiin ja vaikuttaa mahdollisesti myöhemmin myös kotoutumiseen.

Käytännössä hyödykkeet olisivat ruokakuponkeja tai ruokakasseja. Rahallisten kuponkien myöntäminen aiheuttaisi vastaanottokeskuksissa paljon hallinnollista työtä, joka vaatisi vastaanottokeskusten henkilöstöresurssien lisäämistä. Jokaiseen vastaanottokeskukseen (tällä hetkellä 127 kpl) tarvittaisiin 2 henkilötyövuotta prosessin ylläpitämiseen, mikä tarkoittaisi 12,7 milj. euron vuosittaista määrärahatarvetta. Lisäksi ruokakuponkien käyttöönotto koko vastaanottojärjestelmälle edellyttäisi lähtökohtaisesti kilpailuttamista. Ruokakuponki ei mahdollistaisi mm. lähiliikenteen tai vähäisten terveydenhuollon menojen korvaamista (apteekista hankittavat käsikaappalääkkeet), joten näiden kustannukset tulisi huomioida erikseen, joko rahallisena tukena tai erillisillä maksusitoumuksilla. Kortilla (tai käteisellä) maksettava vastaanottoraha mahdollistaa asiakkaiden itsenäisyyden ja aktiivisuuden sekä tukee asiakkaiden omatoimisuutta. Tämä parantaa osaltaan vastaanottokeskusten kokonaisturvallisuutta.

- 2) Selvitetään yhteiskunnan turvallisuuden näkökulmasta mahdollisuutta pilotoida ja tarvittaessa perustaa erillisiä paluu- ja palauttamiskeskustoja, joihin kielteisen päätöksen saaneet henkilöt siirrettäisiin odottamaan palautusta, joka suoritetaan joko kansallisesti tai aina mahdollisuuksien mukaan Frontex-lennoin. Turvallisuusnäkökulmien lisäksi selvityksessä on otettava huomioon keskusten hyöty suhteessa palautusten tehokkuuteen, nykyjärjestelmän toimivuuteen sekä kustannuksiin. Palautuskeskuksissa tarjottaisiin samat palvelut kuin alkuvaiheen vastaanottokeskuksessa eli hakijoille maksettaisiin ruokapalvelukeskuksen mukaista alennettua vastaanottorahaa ja tarjottaisiin ateriat. Vastaanottopalvelujen saamisen edellytyksenä olisi vastaanottokeskuksessa asuminen. Tämän veloitteen asettaminen edellyttäisi vastaanottolain muutosta ja mahdollisesti uusien tilojen kilpailutusta.

Paluu- ja palauttamiskeskukset olisivat uusi konsepti, ja keskusten perustaminen edellyttäisi kattavaa selvitystä ja pilotointia. Paluu- ja palauttamiskeskusten keskimääräisiä kokonaiskustannuksia voidaan verrata ruokapalveluvastaanottokeskusten keskimääräisiin kokonaiskustannuksiin, jotka ovat 94 euroa/hlö/vrk. Todennäköisesti myös turvallisuuskysymyksiin, mm. vartiointiin ja tilaratkaisuihin täytyisi panostaa tavallista vastaanottokeskusta enemmän, jolloin km. kokonaiskustannukset nousisivat edellä esitetystä. Vastaanottokeskusten (ilman ruokapalvelua) km. kustannus on 47 euroa/hlö/vrk. Kustannukset tässä vaihtoehdossa olisivat merkittävästä nykymallia kalliimmat.

- 3) Selvitetään mahdollisuutta asettaa eri maksukategorioita mm. tilapäistä suojelua saaville, turvapaikanhakijoille, kielteisten päätöksen saaneille ja paluuta odottaville hakijoille. Myös tämä edellyttää mm. pohjoismaisen vertailun tekemistä ja lainsäädännön muutostarpeiden arviointia selvitysten pohjalta.

Vastaanottorahan määrä on tällä hetkellä noin 60 % toimeentulosta. Vastanottorahan määrä ei voi erota merkittävästi toimeentulotuen määrästä ja sen suuruus tulee olla riittävän korkea turvataksaan perustuslain mukaisesti ihmisarvoisen elämän edellytysten vähimmäistason. Ennen selvityksen tekemistä, on mahdotonta esittää vaikutuksia julkiseen talouteen. Hypoteettisesti voidaan laskea mitä esimerkiksi 10 % alhaisempi vastaanottoraha tarkoittaisi tietyille ryhmälle kohdistettuna. Esimerkiksi vähintään yhden kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneita henkilöitä oli vastaanottojärjestelmässä noin 2300 (tilanne 1.5.2023). Mikäli kielteisen päätöksen saaneiden

vastaanottorahaa laskettaisiin 10 %:lla tarkoittaisi se vastaanottorahan alentamista 34,85 eurolla/hlö/kk, jolloin säästöt olisivat noin 1 milj. euroa vuodessa.

Yhteenveto

Sisäministeriön näkemyksen mukaan edellä esitettyjä kohtia 2 ja 3 olisi mahdollista selvittää osana turvapaikka- ja vastaanottojärjestelmän sekä paluu- ja palautus-kokonaisuuden kehittämistä. Tavoitteena on, että turvapaikkapäätöksenteko varmistetaan 6 kuukaudessa, uudistetaan vastaanottolakia mm. vastaanottopalvelujen lyhytaikaisuutta korostamalla ja selvittämällä sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämistä nykyistä kustannustehokkaammin sekä etsimällä keinoja välttää toistuvien uusintahakemusten kierre. Paluu- ja palautuskokonaisuuden osalta tavoitteena on mm. lisätä paluuneuvontaa ja tehostaa maastapoistamisen menettelyjä. Osana tätä tarkastelua on mahdollista selvittää myös paluu- ja palauttamiskeskusten mahdollisia hyötyjä paluukokonaisuudessa. Sen sijaan vastaanottorahan pienentämismahdollisuudet eri hakijaryhmille ovat hyvin marginaaliset, kun otetaan huomioon EU:n vastaanottodirektiivin vaatimukset vastaanottorahan vähimmäistason turvaamisesta.

Säästöt syntyvät turvapaikka- ja vastaanottojärjestelmän tehokkaasta toiminnasta, jonka edellytyksenä on, että turvapaikkapäätökset tehdään 6 kuukaudessa, jolloin vastaanottojärjestelmässä vietetty aika on mahdollisimman lyhyt. Myönteisten päätöksen saaneet henkilöt siirtyvät kuntiin (kotoutuminen) ja kielteisten päätöksen saaneille tarjotaan vapaaehtoista paluuta tai palautetaan päätöksen tultua täytäntöönpanokelpoiseksi yleensä muutoksenhaun jälkeen. Edellä esitetyt tehostamistoimet vaikuttavat osaltaan vähentävästi maksettavan vastaanottorahan kokonaismäärään. Tehostamiseen liittyvät toimenpiteet ja niiden eurovaikutukset on esitetty erillisessä VM:lle toimitetussa muistiossa: vastaanoton säästöt.

Osastopäällikkö Minna Hulkkonen

Johtava asiantuntija Katja Kaukonen